

नेवाः अन्तर्नाष्ट्रीय दूवू जापान

नेवा-अन्तर्नाष्ट्रीय फोरम-जापान

Newa International Forum Japan

3-28-8 Hamadayama Suginami-ku Tokyo 168-0065 Tel/Fax: 03-3311-6475 E-mail: nijf@hotmail.co.jp

www.newajapan.org ; www.newajapan.blogspot.com

— OPINION —

पुलाँपिँ नेवाःत म्हसीके

नेवाःसँस्कृति व सभ्यता म्वाकातयतः तमोःतयेगु देःन

— डा. पूर्ण रत्न शाक्य

श्व च्वसूया लक्ष नेवाःतये बारे छुँ भतीचा इतिहास सयेकेसीके धका खः । जिँ छये श्व च्वसू च्वयगु कुतः यानागु धका धायेबले जिँ छम्ह नेवाःजुया जन्मजुया, हुर्के जुया, नेवाःतये मू अनुसारै थःगु जीवन हनाँवया । थुकीयानितिँ थःगु जाति (nation)या बारे छुँ भतीचा सयेकेसीके धैगु जिज्ञासा दइगुला स्वभाविकहे जुल । श्वहे बिचारै यानाँ श्व च्वसू च्वयेगु कुतः यानागु धायमाल ।

तमोःतयेसँ नेवाःतयेगु सँस्कृति सभ्यतायात म्वाकातयेतः स्वनिगलँ पिने वनाँ दुखःसिया नेवाःतयेगु इतिहासयात निरन्तरता बिया वयाच्चन । श्व छगु झी नेवाःतये लागि तधैगु गौरबया खँ खः ।

श्रोत व सामान

1. चिनिया श्रोत “चुतेन” – जिँ थःगु पिण्डि थ्रेसिस (“Nepal and China -- International Relations and the Trans-Himalayan Trade in 18th Century ---” Tokyo University for Foreign Studies, 2002) धैगु शीर्षकये च्वया । श्व थ्रेसिस च्वयेगु सिलसिलाय जितः चीनया ताँग वंशया पुलाँगु ऐतिहासिक श्रोतत छुँ भतीचा थःगुहे मिखाँ ब्वनेगु अवसर चूलात । थूपिँ चिनियाभासँ

च्वयातःगु पुलाँगु ऐतिहासिक श्रोतया दुने झी नेवाःत लिसे स्वापु दूगु श्रोतत नं दूगु जुया च्वन । झीथाय नेपाःया स्वनिगलय दकले पुलाँगु मनूतयगु ल्हातँ च्वयातगु श्रोत ईश्वी सम्बत डिंपेसःदँ (चौधौ शताब्दि)यागु “गोपालराजवंशावली” धैगु वंशावली दु । थुकीया आधारे आपालँ विद्वानतयेसँ नेवाःतयेगु इतिहासया च्वसू च्वयेगुज्या जुया च्वँगु खनेदु । चीनया ताँगवंशया श्रोत “चुतेन” धैगु न्हेसःदँ (सातौंशताब्दि)या श्रोत जुगुलिँ गोपालराज वंशावली सिबे गाक्कहे पुलाँजू । चीनया श्रोत अपो मात्राय मदुसाँ नेवाःतयेगु जीवनया बारे सीकेगु ठोसरुपया श्रोत खनेदु ।

2. झी नेपाःया स्वनिगलय ल्यनाँच्वंगु प्राचीन लिच्छविकालया शिलालेखतःनँ पुलाँपिँ नेवाः तयेगु खँत यक्को पुस्तियानाँ च्वँगु दु । थुकीयानितिँ झीतः धनवज्र वज्राचार्यजुया “ लिच्छविकालका अभिलेख ” यक्को ज्यालगेजू ।

3. झी नेवाःतये समाजे दुने ल्हासानेवाः धका धायेका च्वौँपिँ नाँदँपिँ नेवाःतयेगु छगु अलग्गहे समाज दु । इमिसँ, सँदेसय वनाँ व्यापार यानाः वया, थःपिनिगु अमुल्यगु अनुभव लुमँका तयातःगु दनि । ल्हासानेवाःतये दुने थौँकन्हे न्हुपिँ व्यापारीतनँ छम्हःनिम्हः खनेदया वयाच्वँगु दु । इमिगु थुजोगु अमुल्यगु अनुभव या खँत जिँ

थःगु विरुविद्यालय (Tokyo University for Foreign Studies) या COE धैगु प्रोजेक्टये ब्वति कया Oral History मुँकेगु ज्याय इमिके अन्तर्वार्ता कायगु मौका जितः चूलात । जिँ श्व अन्तर्वार्ता झी स्वनिगःया यल देसेय दकलेन्हापाँ 2003 सालय Feburary-March महिनाय लच्छि व छवाती, अनेँ लिपा, August महिनाय जापानया नेवाःजाति अध्ययनया विशेषज्ञ डाक्टर ISHII Hiroshii भाजु नापेँ छवाती, थुकथेँ 2003 सालय निकः, अले 2005 सालय August महिनाय लच्छिती अन्तर्वार्ता कायेगु अवसर चूलात । थुपिँ स्वकलेँ यानाः निलात्याति अन्तर्वार्ता कयागु जुल । ISHII Hiroshii भाजुनेँ नेपालय झाया २००४साल व २००५साल यानाँ निकः अन्तर्वार्ता कयाःदिल । वयकनेँ

नेवाःतयेसनेँ नेवाःतयेत भलाजुईगु राजनीति यायमागु युग वयधुँकल । नेवाःतयेगुलागी नेवाःतयेसहेः थःगु देःया संरचना याय माला वयधुँकल । श्व हे झीगु देसया राजनीतिक हिऊपाया ऊद्देश्य नं खः ।

कयादीगु झिंखुम्हेसिगु अन्तर्वार्तानं जिँहे टेप न्येनाँ ट्रान्सक्राइब यायगु ज्या यानागु जुल । अन्तर्वार्ता ब्यूपिँ भाजु मयजूपिँ यानाः सालाखाला खुईम्हेःति दुगु जुल । थुकीदुनय तमोः, उदाय, शाक्य, वज्राचार्य, धाख्वा, स्यस्यः, हलवाई, ज्यापु, सायमिँ इत्यादि दुश्या । श्व अन्तर्वार्ता प्राथमिक श्रोत जुल । थुकनेँ झी नेवाःतयेगु न्हापाँनिसँया ज्या छुखः धैगु प्रमाणित यायगुली यक्कोहे गुहालियाः ।

च्वसूया शीर्षक व नेवाःसभ्यता

जिँ श्व च्वसूली पुलाँपिँ नेवाःतः धका शब्द छेलागु छायाधाःसा नेवाःसभ्यताय ब्वलंकेगुली नेवाःतये दुने ऐतिहासिकरूपेँ पुलाँपिँ सु खः धैगु खँ सीके नितिँ खः । श्व हे सभ्यता विकास जुजुँ पिने यापिँ मनूतनेँ

स्वनिगःलय थी थी ईले दुहाँवया बसोबास याःवया नेवाः तयेगु Nationधमाधम तःधं जुया वँगु खः । श्व हे नेवाःसभ्यताँ थीथी ईले स्वनिगःलेँ पिनेच्वौपिँ मनूतयेतः आकर्षित यात । ऊदाहरणया लागि प्राचीन कालय लिच्छवि वंसया राजकुलतयेतः, मध्ये कालय मल्ल राजकुलतयेतः, अथेहे आधुनिक कालय शाहवंशतयेतःनं आकर्षित यागु जुल । श्व हे खँ झीगु देस धैगु बहुजातिया देस खः धैगु प्रमाणित जुजुँ वनाँच्वँगु दु । श्वहे नेपाःदेया न्हूगु ईतिहासया चीँ नँ धायमाल ।

नेवाःसभ्यताया मू

दकलेन्हापाँ गोर्खा राजधानी मजूसे स्वनिगः राजधानी छाये जुगु? नेवाःतयेसँ ब्वलंकातःगु स्वनिगः सभ्यताया कारणेँ गोर्खाया राजा पृथ्वीनारायण शाहयात स्वनिगःयातहे न्हूगु ऐकिकृत देस नेपाःया राजधानी यायेमागु बाध्यता जुल । श्व खँ झी नेवाःतयेसँ थुईके मागु दु । गोर्खाली तः छाये इमिगु राज्य गोर्खाय लिहाँ मवनेँ? नेवाःतयेगु सभ्यता संसारया सूनेँ मनुतयेगु सभ्यतालिसे क्वय मला । उकेँ झी नेवाःतयेसँ झी नेवाःसभ्यता रचना यायेगुली चःति हायकावौपिँ पुलाँपिँ नेवाःतः सुसु खः धैगु सीकेगु ऊलिहे महत्वपूर्ण जु धैगु जिँ तायका ।

समयया परिवर्तन जुया वये धुँकल । झीगु देसय थाँकन्हे प्रतिगामी तयेसँ राजनीति ल्हाती कासाँनं तबि श्व झीगु देसे वोगु हिऊपा थःगु जनजातिया बारे जाग्रित जुईगु अभियानया लहर यात छुँ भतिचाहे पनेमफुत । नेपाःया मेमेःगु जातीतयसँनेँ, थःथःगु जातिया बारे म्हसीके ज्या धमाधम ब्वलंका यंका च्वँगु खनेदु । नेवाःतयेसनेँ नेवाःतयेत भलाजुईगु राजनीति यायमागु युग वयेधुँकल । नेवाःतयेगुलागी नेवाःतयेसहेः थःगु देःया संरचना याय माला वयधुँकल । श्व हे झीगु देसया राजनीतिक हिऊपाया ऊद्देश्य नं खः ।

**स्वनिगः धैगु थाय मनूतयतः वसोवास
यायतः उपयुक्तगु सभ्यता विकास
जुईतः मदेकमगागु लक्षणपूर्णगु थाय
जुल । थथे जूगुलिँ पिनेयापिँ मनूत
थ्व थाय नाप तसकं आकर्षित जुया,
स्वनिगलय दुहाँ वयगु चलन न्हापाँनिसँ
दूगुजुल ।**

नेवाःतः व स्वनिगः

नेवाःतः धैपिँ स्वनिगलय दुने ताहाक वसोवास यानाँ वयाच्चोपिँ मनुतः खःसा, थी थी ईले पिनेँ दुहाँवया स्वनिगःवासिन्दात लिसे एकीकृत जुया स्वनिगलय दुने वसोवास यानाँ वयाच्चोपिँ फुकसितेँनेँ नेवाःत धाईगु खः । थ्व खँ झी नेवाःतः सकसिनेँ सिऊगु खँ जुल । थ्व खँया सिलसिलाय नेवाःजूवोपिँ मनुतयतः छुकेँ आकर्षित यात? थ्व न्हयसःया लिसःया रूपे पुलाँपिँ नेवाःतयसँ झीगु मौलिक सभ्यता दयका, स्वनिगःया पिने जलखल, अले विदेस हिन्दुस्थान व सँदेसय फ़ैलय याय फत । स्वनिगःया सभ्यताया बारे सिईका पिनेयापिँ मनूत यक्को स्वनिगःलय दुने दुहाँ वल । थथे वयगु चलन आतक नँ मदिईनिँ । स्वनिगलये बँगालया लुँकःमितः वया नेवाःलुँकमितः नाप मिलेजुया नेवाःतयतः तिसातासा दयका जिविका हनाँ च्वोपिँ बँगाली तः न्हिया न्हिथँ बरे जुया वया च्वँगुदु । इपीनेँ सकलेँ छुँ ईलिपा सकलेँ बँगाले लिहाँ वनीपिँ पक्कानं खैईमखु । स्वनिगलये लेनिँपिँ नँ दई । स्वनिगःया नेवाःमिस्तनाप बिहायानाँ च्वनिँपिँ नँ दया वई । थुगु किसिमँ पिनेयापिँ मनूतः स्वनिगःया वासिन्दा जुया वोगु खनेदु ।

स्वनिगः थायया लक्षण

स्वनिगःया पाखे पिनेयापिँ मनूतः आकर्षित जुया वयाच्चँगु कारणं, न्हापाँनिसँ हिन्दुस्थान व सँदेस नाप स्वागु स्वनिगःजुया वनाँ च्वँगु लँपु दूगु जुल । नापँ, स्वनिगःया

वासिन्दातये सँदेः नाप व हिन्दुस्थान या वासिन्दातः लिसे ब्यापारया स्वापुनं न्हापाँनिसँ दूगुजुल । थ्व लँपु प्राचीन कालँनिसँ चल्तीजुया वया च्वँगु लँपु खः । अनँ स्वनिगःया फाँट उबरगु भूमि जुगुनँ छगु कारण जुल । स्वनिगःया फाँटे न्ह्याम्हेसितेँमागु अन्न, वाऊँचा गाक्क बाँलाक हुर्केजू । स्वनिगःला औलो ज्वरँ मकैईगु थायनं जुल । स्वनिगः धैगु थाय मनूतयतः वसोवास यायतः उपयुक्तगु सभ्यता विकास जुईतः मदेकमगागु लक्षणपूर्णगु थाय जुल । थथे जूगुलिँ पिनेयापिँ मनूत थ्व थाय नाप तसकं आकर्षित जुया, स्वनिगलय दुहाँ वयेगु चलन न्हापाँनिसँ दूगुजुल ।

स्वनिगःया सभ्यता व गान्जिस सभ्यता

स्वनिगःया पुलाँपिँ वासिन्दातयेसँ स्वनिगःया सभ्यतायात विकासयानाँ हानँ न्हयब्बाका यँकेफुगु मेगु कारण, झी नेवाः पुखौलितयसँ झी मित्रदेस हिन्दुस्थान नापँ स्वापु तयावयेफूगु कारणनँ खः । स्वनिगःया वासिन्दातये न्हापा सँदेस व चीन लिसे स्वापु दुसाँ चीन व सँदेसया सभ्यता स्वनिगलय थ्यँक दुहाँवये मफु । तर हिन्दुस्थानया सभ्यताला दुहाँवया च्वँगुजुल । स्वनिगः व हिन्दुस्थानया मनूत थुखेनं उखेनं न्हापाँनिसँ वयेवनेगु चलन दूगु जुया, थुपिँ निगु थायया बिचे चीजबीजया कालबिल नापँ धर्म कला सँस्कृतिया ज्ञान आदानप्रदाननँ यक्कोहे जुया वयाच्चँगु जुल । थथे धयागु माने झी स्वनिगःया पुलाँपिँ वंशजतः तसकँ धर्म कला सँस्कृतिई आस्था दुपिँ धैगु खँ पुस्ति या । स्वनिगःलय गान्जिसया सभ्यताया चोँया रूपे खनेदुगु खासयानाँ सँस्कृतभाय जुल, हिन्दु धर्म, बुद्धधर्म जुल, मध्ये युगे इस्लाम धर्मालम्बीतःनँ स्वनिगःलय दुहाँ वल ।

हिन्दुस्थानँ दुहाँवगु पति सभ्यताया चोँया रूपे झी नेवाःतयतः आतकनँ प्रभावित यानातेईतःगु वर्णाश्रम जुल, जातभात जुल । जातभातया प्रभाव झीथाय स्वनिगःलय गाक्क

ल्यौदनिं । श्व वर्णव्यवस्था व जातभातँ यानाँ
 झी नेवाःतये अजा आजुपिँ सु धैगु प्रमाणित
 यायगु लँ लेनाँ च्वँगु जिँ तायेका । स्वनिगः
 श्वहे जातभातया नियमँ झीसँ छु ज्यायाय ज्यू
 छुज्यायाय मज्यू धैगु बाँलाक झी बाज्या
 बजेपिन्सँ थःकाय छयपिन्त कनाँथकल । वहे
 अनुरुपँ झीसँ सिईका वहे रूपँ पालन यानाः
 श्व चलन यात ल्यँका हयेफूगु खः । श्व
 जातभातया नियमे च्वनाः ज्यापुतयसँ बुँज्या
 जक यानाँ वल । नऊ तयसँ सँ खायगु ज्या,
 शाक्य, ऊदाय तयसँ कालिगढज्या, व्यापारीज्या,
 स्यस्यः तयसँ सरकारी कर्मचारी, व्यापारीज्या,
 कुमाःतयसँ चाया थलबल दयकेज्या,
 तमोःतयसँ ली, सिजःया थलबल दयकेगुज्या
 यानाँवल ।

**स्वनिगःया ज्यामिज्या, ऊदाहरणया
 लागि, सिकःमिज्या, डकःमिज्या,
 बज्रकःमिज्या इत्यादि नेवाःतयेसँ
 हिन्दुस्थानँ वोपिँ ज्यामितः लिसे
 ज्यालाय प्रतिश्रपर्धा याय मफया
 नेवाःतये ज्या म्होजुया वनाँच्वँगुनँ झीसँ
 खनाँ च्वनाँ ।**

थथे नेवाःतये दक्कोसिया थःथःगु जात
 अनुसारँ सुया छु ज्या धका थन दक्कोँ च्वयाँ
 साध्ये मजु । झीथाय देसय २००७ सालया
 राजनितिक हिऊपा वयधुँका जक जातभातया
 अनुसारँ ज्यायानां नयेगु चलनय नँ छुँ भति
 भति हिउपा वल । ज्यापु जातँ बुँज्याजक मयासे
 व्यापारयाईपिँ नँ खने दया वल । जागीर नैईपिँ
 नँ खनेदया वल । सात साल लिपा कालिगढ
 व व्यापार याईपिँ शाक्य व ऊदाय जातयापिँ
 मनूतनं सरकारी जागीर नैपिँ दयावल ।
 1960-1990 पँचायतकालयला स्वनिगःव
 हिन्दुस्थानया मनू थःथासँ कतःथासय वयवनेगु
 बढे जुया वोलिसे हिन्दुस्थानयापिँ मनूतयसँ झी
 स्वनिगःया ज्यामिँज्या, ऊदाहरणया लागि,

सिकःमिज्या, डकःमिज्या, बज्रकःमिज्या
 ईत्यादि नेवाःतयसँ हिन्दुस्थानँ वोपिँ ज्यामितः
 लिसे ज्यालाय प्रतिश्रपर्धा याय मफया नेवाःतय
 ज्या म्होजुया वनाँच्वँगुनँ झीसँ खनाँ च्वनाँ ।
 अयनँ झी नेवाःतयगु मौलिकता दुगु ज्यानिता
 जिँ खँका । व छगु मुर्तिकला जुल । अले
 छगु ली-सिजःया थलबल दयकेगुज्या जुल ।

थौकन्हे मुर्तिकलाया ज्यायाईपिँ शाक्यतः
 जक मखुसे स्यस्यः, ज्यापु, खय, मेधेशीतयसँनँ
 यानाँहयधुँकल । लुँकःमिज्या तिसातासा
 दयकेगुज्यानँ बँगाली तयसँनेवाःलुँकःमितःलिसे
 प्रतिश्रपर्धा यानाँ हया च्वँगु झीसँ न्हियान्हिथँ
 खनाँ च्वनागु दु । तर तमोःज्या छगुलिई पर्वतिय
 जाती कामीतयसँ भचा भचा थौकन्हे थियाहःगुदु
 सिवाय मेपिँ जातीया मनूतयसँ तमोःतःलिसे
 प्रतिश्रपर्धा यावोया च्वँपिँ खनेमदु । तमोःज्याय
 बरू मेशीनँ बनेजुगु प्लास्टीक, आलुमुनियमया
 थलबलतः दुहाँवोगु खनेदु ।

राजनीतिक हिऊपानँ यानाः ज्याहिलेगु
 स्वतन्त्रता दयानँ तमोःज्या याईपिँ पिनेयापिँ
 कालिगढतः वया तमोःतःलिसे प्रतिश्रपर्धा यावगु
 खनेमदु । तमोःतयसँ दयेकिगु थलबल थःगु
 मौलिकता दुगु जुगुलिँ पिनेयापिँ कालिगढतयसँ
 ज्यासयेका कायनँ अपुमजुगु खनेदु । पिनेयापिँ
 कालिगढतः दुहाँ वये मफूगु कारण छगु धासा,
 श्व तमोःज्या नेवाःतय दुने पुलाँपिँ नेवाःतयगु
 ज्याखः धका तोके यायफूगु तःधँगु आधार
 खः धैगु जिँ तायका । श्व हे आधारे जिँ तमोःत
 धैपिँ झी स्वनिगःया पुलाँपिँ बासिन्दातः मध्ये
 छखलः खः धैगु जिँ तायका । श्व खँ यात
 बैज्ञानिक ढंगँ प्रमाणित यायत जिँ झीके दूगु
 ऐतिहासिक प्रमाणतः न्हयथनाँ व्याख्या न्हयाका
 यँके ।

तमोःज्या व हिन्दुस्थान-सँदेस व्यापार

जिँ च्वयनँ च्वय धुनँ झी स्वनिगःया
 न्हापानिसँ सँदे व हिन्दुस्थान या दथ्वीई लागु
 थाय जुगुलिँ व्यापारया लँपु छपु न्हापानिसँ

स्वनिगःजुनाँ वोना च्वँगु खँ । श्व व्यापारया लँपु न्हापाँनिसँ चलन चल्तीई दुगु खँ झीसँ पुलाँगु लिच्छवि कालया इतिहासयनँ खँकेफु ।

स्वनिगः धैगु थाय प्राचिनकालँनिसँहे अन्तराष्ट्रीय व्यापारया लँपु जक मखुसे चीन व हिन्दुस्थानया दौत्य मण्डलया आदानप्रदान जूगु लँपुया रूपे छेलिईगु नँ जुया च्वँगु धैगु खँ सिईकेगु हे झी स्वनिगःया बासिन्दातः नेवाःतयगु लागि तःधँगु गौरवया खँ धायमा ।

स्वनिगःलय सुरक्षित जुयाच्वँगु शिलालेखया वर्णन अनुसार पुलापिँ बासिन्दा, कालिगढतयेसँ सिजःया थलबल हिन्दुस्थान पाखे निर्यात यानाँ वयाच्वँगु प्रमाण खँकेफु । ऊदाहरणया लागि अँशुवर्मायागु भतुवालाय च्वँगु 609AD या शिलालेख व सम्बत मद्गु तिस्टुँगया शिलालेख जम्माँयानाँ निगु शिलालेखँ स्वनिगःलय तयारजुईगु सिजःया थलबल तः हिन्दुस्थानय निर्यात जु धैईगु ऐतिहासिक प्रमाणयानाः च्वँगु दु (वज्राचार्य सं, साऐकि अ.पेजनं 449-456) सिजःया थलबल पिछेयत सरकारयाके बिशेष स्वीकृति कायमागु व कर पुलेमागु चलन जुयाच्वन । स्वनिगःलँनिसँ ऊगु जमानाय सिजःया थलबल पिने छोईगु धैगुयामाने पक्काहे स्वनिगःया कालिगढ तयगु मौलिक ज्या जुई धैगु अःपुक झीसँ अनुमान यायफु । अथे मखुसा ऊगु जमानाय हिन्दुस्थाने च्वँपिँ मनूतयसँ स्वनिगःया चीजबीजतः चाहे याईगु धैगु उलि अःपुईगु खँथें जितला मता ।

लिच्छवि काल या स्वनिगःया कालिगढ तयगु ज्या लिच्छवि वंशया राजा तयसँ तयाथकगु शिलालेखनाप नापँ चीनया ताँग वंशया पाले चीनँनिसँ सँदे जुया हिमालपारयानाः स्वनिगः जुनाँ हिन्दुस्थानया मध्यदेसवोंपिँ दौत्यमण्डलया सदस्यतयसँ स्वनिगःया व्याख्यायानाः थकूगु पुलाँगु इतिहासँनँ अझ

बाँलाक पुस्ती या । चिनियातः स्वनिगः वया, स्वनिगःयात थःगु मिखाँ स्वया स्वनिगःयाबारे च्वया थकूगु ब्याख्या जितःला आतकँनँ स्वनिगलय च्वँपिँ झी नेवाःतयगु चालचलन, जीवन शैलीलिसे गाक्कहे मिलेजूथें ता । ऊकँ श्व ऐतिहासिक लेखया नेपाल भासय हिला जिँ थनँ न्हयःने तये । ईश्वीया न्हेःगु शताब्दिया दशवी चीनया दौत्य मण्डल स्वनिगःजुया स्वक मध्यदेसे वँगु दु । श्व सँदे, स्वनिगःजुया हिन्दुस्थान पिचायगु लँपु यात न्हापा “थुबान निपोरोताओ” धाईगु खः । श्व स्वनिगःया लँपु जुनाँ चिनिया दौत्य मण्डल “वाँग स्युयन च” नायः जुया स्वक स्वनिगःजुनाँ हिन्दुस्थान वंगु दु । दकले लीपागु स्वकया पाले हिमालपार यानाः स्वनिगः जुनाँ हिन्दुस्थान वँगु ईश्विसम्बत 658 साले जुयाच्वन । श्व खँ क्वातुक्क प्रमाणित याईगु ऐतिहासिक शिलालेख चिनिया पुरातत्वविद तयसँ नेपाःव सँदेया सिमानाय किरोन प्रिफेक्चरया “झाँगा” धैगु थासय लुईके धुँकल । श्व शिलालेख न्हेःगु शताब्दिई चिनिया दौत्यमण्डल स्वनिगःजुनाँ मध्येदेस वॉबले, दौत्यमण्डल पिहाँवोगु साल, दौत्यमण्डलया नायः, लँपुया वर्णन श्व शिलालेखय कोरेयानाः तःगु दु (ज्योच्योच्यु, काकुगी, पेजनं.74) थथे स्वनिगः धैगु थाय प्राचिनकालँनिसँहे अन्तरा ष्ट्रीय व्यापारया लँपु जक मखुसे चीन व हिन्दुस्थानया दौत्य मण्डलया आदानप्रदान जूगु लँपुया रूपे छेलिईगु नँ जुया च्वँगु धैगु खँ सिईकेगु हे झी स्वनिगःया बासिन्दातः नेवाःतयगु लागि तःधँगु गौरवया खँ धायमा । थउँकन्हे श्व लँपुयात एसिया महाद्वीपया रेशमया लँया कच्चाया रूपे विद्वान तयसँ कायगु याय धुँकल । एसिया महाद्वीपया पुलाँगु इतिहासलिसे झी स्वनिगःनँ स्वापु दु धैगु खँ सीकेगु झी नेवाःतयेगु लागि गौरवया खँ जुल । चिनियातः धैपिँ थःपिनिगु मिखाँ खँगु चीजतः आखःलँ च्वया लिपायापिँ पुस्तातयतः ल्यँका थकेगु धैगु बाँलागु चलन दुपिँ बाँलागु सभ्यता दुपिँ मनूतः जुल ।

चिनियातयसँ थःपिँहे झी स्वनिगलय वोबले खँगु खँ, दृष्य, झीथाय स्वनिगःया बासिन्दातयगु चलन, जीवन शैली थःगु शब्दं च्वया थकल । व थथे खः ।

“नेपाल अधिराज्य थुबान (सँदेया पुलाँगुनाँ) या पश्चिम पाखे ला । अन चोपिँमनूतय मिखाफुसितक सँतया, अले ताःहाकःक सँचायगु याई । न्हायपँ प्वाःचायकेगु याई । पँया चाःचा सुइगु चलन दु । बोहलय थ्यँक थ्यँगु तःपागु न्हायपँ बाँला धाई । जा कँ ल्हातँ नइ । थलबल दक्काँ सिजःया छयलिई । बुँज्यायाईपिँ मनूतसिबे व्यापारी तः अप्पो दु । ध्येबा सिजःया चलनचल्ती दु । द्योनेँ मनुँया आकार दुसा, तःलय सलया आकार दु । साया न्हासे प्वाःखनिँमखु । वसःया रूपे कापः छकुतिँ शरीरयात भुनेगुयाई । न्हिछिया तकःमछि ख्वाःसिलेगु व म्हुतुसिलेगु चलन दु । सिपौ यातः छयोला छँ दयेकीई । अंगले बुत्ता किया तई । जूःम्हिते तसकँ योपिँ । ज्योतिष विद्या नँ तसकँ न्हयःनेलासा, पात्र विद्या नँ निपुण जु । न्याम्हः द्योःतः पुजा यायगु चलन दु । लौयात बुत्ता किया मुर्ति दयेकिई । न्हिँन्हिँ ल्वौया द्योःयात जल छाई । खसिया ला दयका भव्य नई । जुजु नरेन्द्र देवं मोतिम्हाः कोखाया तःगु दु । न्हायपनेनँ लुँ व ज्वहारातया चाःचा सुया तःगु दु । म्हेयनँ थीथी बाँबाँलागु चीजबीजँ श्रृंगारयानाँ तःगु दु । जुजु सिँहासने च्वनिँ । धूँ च्याकिई । भारदारत व मन्त्रीतः जुजुया जवौँखवौँ बँयँ फयतुई । अनँ आचिपोमि धैगु पुखु छगु दु । नीपलातिई व पुखुया घेरा दइ । ल्हवौँतँ कयेकुसा मिँप्वाला पिहाँ वः । फोसी योखानाँ जा थुसा याकनँ जाबुई जुई । थ्व जुजुं 652 ईश्वी सम्वतय चिनिया दरबारे दौत्य मण्डल छेयाहगु दु । (चुतेन, पेजनं. 5178-9) ” ।

थ्व चिनिया ताँग वंशपालेया ऐतिहासिक च्वसुनँ स्वनिगःवासिन्दातय थलबलया रूपे दक्काँ सिजःया थलबल छेलिपिँ धका बाँलाक

न्वँवानाःच्वँगु जुल । ध्येबा नँ सिजःया चलन चल्तीई दु, बुँज्या याईपिँसिबे ब्यापारीतः आपादुगु, जुजु सिँहासने फयतुईगु चलन दु धका गुगु ठोस रुपँ स्वनिगःया ब्याख्यायानाँ थकल । नापँ थुकँ झी स्वनिगःलय सिजःया ऊद्योग गाक्क विकास जुईधँकुगु खँ प्रमाणित या । थ्व हे सिजःयात कच्चा पदार्थया रूपँ छेला नेवाःतयसँ मुर्तिकलानँ विकास यागु जुल । नेवाःतयसँ सिजःयात छेला थुगुकथँ नेवाः सभ्यता या विशेषता व मौलिकतायात न्हयाकाहःगु जुल । देगःदेगलय सिजःया पौ, देगलय दुने सिजःया द्योः, दिनचर्याया चीजबीजतः झी नेवाःतः सिजःलीलयहे भर परेजुया वयाच्चना । सिजःया थलबलतः लिच्छविकाले हिन्दुस्थाने निर्यात जुया वगु खँ ला शिलालेखँ प्रमाणित या ।

अथेहे सिजःया थलबल झी उत्तरपाखेया जलःखलः सँदेसयनँ ऊतिकँहे न्हापाँनिसँ निर्यात जुया वयाच्चँगु चीजबीजत खः । थुकिया बारे प्रमाणया रूपे शिलालेख स्वयगुला मदु । शिलालेखया पलिसा ल्हासानेवाःतयेगु अनुभवया खँ न्येनेगु दु । थ्व सिजःया थलबल व मेमेगु नेपालँ वनीगु चीजबीजया बारे आ थौँकन्हँ तिब्बतनाप ब्यापार याना च्वौँपिँ, तिब्बत व्यापारयात सामान दयका वयाच्चौँपिँ कालिगढ तयके अन्तवार्ता कयागु खँ थ्व च्वसु लिसे सँदर्भ मिलेजुगु खँ छुँ अँश जिँ थनं न्हयब्बय ।

पूः अले थ्व न्हूगु, थ्वथँ खानाँ, खानाया चीजतः जुल । थलबलया चीज जुल । थुपिँ थुपिँला (तिब्बते) वनाँच्वँगुदु धागुनिँ?

विः हजुर, थलबल धयागुला व पुलाँगुनतुँ हाण्डिकाप्ट चीज । जितःला गनँतक लगे जु, न्हापा झी द्योःया (ज्या) स्वयाँ पुलाँगु ज्या जुईमा व थलबलया (ज्या) । न्हापा झीसँ थनँ यँकेगु पति “खासी” जुल, इमिगु मःमः दयकेगु थल जुल । व थलबलला

यक्को पुलाँगु हे जुईमा गनँतक लगेजु।

पू: व आतकनँ चले जूनींला व?

वि: हजुर, व चले जुनीं आतकनँ चले जुनीं।

(2005-8-14या अन्तर्वाताया छगु अंश)

यलया तमो: कालिगढत: हिन्दुस्थान व सँदेसया दथुइ लागु सेन्टर कालिंपोंगे च्वनाँ ली, सिज:या थलबल दयका ज्यायाना: वोपिँ कालिगढ तयगु अनुभव छगु अंशानं थनँ न्हयथनेँ।

पू: न्हापा अन कालिंपोंगे छुछु ज्यायानाँ, छुछु गयोगु सामान दयेका दियागुले ककापिन्सँ?

बु: “खासी” दयकेगुका।

पू: “खासी” जकहेला?

बु: “खासी” दयकेगु, “पुसाबाटा” दयकेगु।

पू: “पुसाबाटा” ?

बु: अं, “पुसाबाटा” धैगु सिऊला?

पू: सिउ, म:म:चा दयकिगु थँ मखुला उके, ल: दायकीगु ला?

बु: “पुसाबाटा” धैगु बाटाहे का। वनँ ल: तयगु थल।

पू: ल:तयगु थलला?

बु: अं, तँतँ, न्याग:, न्याग:तैगुका अझ, अपायचागचागु छग:, अले व सिबे त:ग:, पिनेच्चँगु थपायगोगु दैईगुका।

पू: न्याग: तैगुला?

बु: न्याग: तैगु।

पू: व लीयू दयेकीगु कि सिज:यू?

बु: लीयू।

पू: लीयू जकहे ला व?

बु: अं, लीईयू जक।

पू: सिज:यू दयकीहे मखुला?

बु: सिज:यूनँ दयकू। अपो लीयू का।

पू: अले सँयतयेसँ ल: तयातैगुला उके?

बु: अं, ल:तैगु आला इमिसँ छुछु दयका जोरियानाँ नयगु थलबलका।

पू: ए:।

बु: व जम्माँ ल्हासा वोनिगुका।

पू: ए:, ल्हासा वोनिगुका व?

बु: अं।

(2005-8-18 तारीकया अन्तर्वाताया छगु अंश)

चीन व हिन्दुस्थानया बिचे 1960-62 लडाँई जुईधुँका कालिंपोंगया लँ बन्दजुईधुँका तमो:याबारे गुगुकथँ परिवर्तनवल धैगुबारे खँदुथ्यागु अन्तर्वाता छगु अंशानं थन न्हयथने।

पू: कालिंपोंगे ज्यामदया?

बु: ज्यामदया।

पू: व सँय, सँयतयगु ज्यामदया?

बु: सँयतयगु ज्यामदया, आ थनँ ल्हासा खोले जुल।

पू: अं।

बु: अले जम्माँ थनँहे लिहाँवलनिँ।

पू: अले थुखँ चले जूलाले?।

बु: अले थुखँ चले जुल। आ हानं बन्द जुई धुँकल।

पू: आ नँ बन्द जुल?

बु: अं, बन्द जुल।

पू: आला, सँये तयसँ न्याहे मन्यातथेँचौं अयागु बाटाबिटा?

बु: अं, अं।

पू: मस्यु थनँ हे थासय।

बु: भति भति मू दुजुई।

ल: मखु, न्या।

बु: व वपिँ दु।

पू: हजुर।

रा: न्या, सँयतयसँ व।

पू: न्याला आनँ न्यानिँ?

बु: अँ, थनँ वपिँ, वया न्या:वोपिँ दुका।

पू: आनँ चले जुनिँला? झीथाय दयका दीनिँला दाईपिन्सँ?

बु: इमित: ?

ल: आ सँयतयसँ अययानाँ याईगुका। इमिँ

इमिसँनँतुँ होलसेल खोलेयानाँ तःगु
दुका।

पू: ए:।

ल: इमिसँ थनँ लट लटहे यँकिगु।

पू: ए:, झीथासँ लट लट हे न्यानाँ यँकीगु?

बु: अले इमिसँ ल्हासाय मिई यँकिगुका।

पू: ए:, थनँ थनँ हे थ्व लट लट हे झीथाय
अडर बिया?

बु: अं ।

पू: खासी व?

बु: अं ।

ल: न्हाँच: माँनँ धैदीगु थे:या:गु बाटा इमिसँ
लट लट हे।

पू: ए:, लट लट।

ल: अयोगु आनँ दयकीपिँदु।

पू: आनँ दयकिपिँ दु?

ल: दु।

पू: झीथाय थनँ हे दयकीपिँ दु। अले झीथाय
थनँ दयकीपिँ दुका?

ल: दु।

पू: लट लट हे न्यानाँ यँकीगु व? हजारौं
हजारहे न्यानाँ यँकीगुला?

बु: अं।

ल: “खासी” अयोगु।

बु: आ तत:धंगु।

ल: तत:गोगु गाडि ज्वनाँवई, यँकी।

बु: टकय तयायँकीगुनि दक्के त:गोगु टक
दुनि खला।

पू: हजुर।

बु: अयोगुली जायक तयायँकीगुका।

पू: अले, व महिनाय छक?

ल: अं, तीन महिनाय तीन महिनाय छक
अर्डर यानाँ थकीई वई। इमिगु टयामे
वइका।

(2005-8-18 न्हँया अन्तर्वार्ता छगु अंश)

सिज: या थलबलत: 1960 साले अर्निको
राजमार्ग चले जुई न्हयव: सीधा सँय ब्यापारीत:
वया थनँ स्वनिग:लय न्यावईगु मखु। ल्हासा

नेवा:तयसँ तमो:तयके “खासी”, “पुसाबाटा”
इत्यादि दयका कया स्वनिग:लँहे सँदेस झिखाछँ,
ल्हासाय यँकीगु ख:। थथे यँकीगुया बारे
झिखाछँय पस: दुम्ह: साहु छम्हेसिनँ ब्यूगु
अन्तरवार्ताया छकुचा अंश थनँ न्हयथनँ।

र: आ, झीगुपतिई कोठीईला बयान जक
यानाँला, देख:पसलय (यले:
लायकुलीच्चँगु आयुर्वेद जडिबुटिया
नाँदँगु पस:) थँयू सामान मासाँ जिथाय
दुका।

पू: अये, जडिबुटि दुका?

र: अं, अले थनँ यँकेमागु थनँहे यंकल।

पू: हजुर, हजुर अं ।

र: अनं कलकत्ताँ पाखँ यँकेमागु कलकत्ताँ
पाखँ हे ज्वनाँ वनँ।

पू: अं, अं, अं ।

र: थनँ “वा” (वज्रबाराही धैगु थायया
नाँ) धैथाय “वा” धैथाय थासँ।

पू: दु, दु, दु, अं, अं ।

र: यँके मागु ह:।

पू: अनँ छु छु?

र: अनं हानँ कुस ह: धका।

पू: अं ।

र: धूँ दयकेत: वास:का व।

पू: अं, कुस ह: ।

र: कुसयू ह:।

पू: अं, अं, अं ।

र: बास वोका व।

पू: व अं अं अं, व घाँयनं मीफुका?

र: व घाँयनँ जिमिसँ हानँ मुक्कँ यंकानं
भाँडाहे थयके फूगु मखु। यक्को ध्येबा
तु:।

पू: हजुर, हजुर।

र: अले जिमिसँ थ्व बसा यँका का।

पू: अं, अं ।

र: तत:गोगु “खासी” धैगु।

पू: अं, अं ।

र: ल: तयगु “खासी” ।

पू: अं, अं ।
 र: हः, व अले उकिई कापिई किपिई धमाधम
 व स्वचाका, हल्लेनँ जुईमखुत ।
 पू: अं, अं, अं, दु, दु, दु ।
 र: हः, व कापिई-किपिई व भरे यानाः ।
 पू: अं, अं ।
 र: उकिई प्यंगः प्यंगः भरे यायेगुका । तः गोगु
 चीगोगु बाटा, हः यानाँ प्यंगु
 किसिमयू ।
 पू: श्व प्यंगु किसिमयू?
 र: किसिमयू अं ।
 पू: खासी, खासी तथा बिज्यायगुं अं, अं ।
 र: अं, उकिया कापी-किपी ।
 पू: अले घाँटाँ घाँटाँ घाँटाँ मसँका?
 र: मसन्ल्हायगु अनँ आ ।
 पू: वो घाँय तथा छेयगु?
 र: थःगु चीज नँ अले बचे जुल ।
 पू: अं, अं ।
 र: हानँ वो घाँय यातनँ छगु खँ हानँ मोल ।
 पू: मोल वोला?
 र: व ला?
 पू: अं, अं, अं, अं, अं, अं ।
 र: अजागु ।
 पू: अं, अं, अले खासी बाहेक (मेःगु)
 छुछु ज्वनाँ बिज्यानाले, यलँ झीथासँ?
 र: आ झी थनँला जिमिसँ आ
 अपोयानाँ उबले यलँ झीसँ यँकागुला?
 पू: अं ।
 र: व खासीहे जुल । लीयू हानँ
 “बाटा” धका ।
 पू: अं ।
 र: व पुसादुगु मदुगु अन्योगु ।
 पू: अं, “पुसादुगुबाटा” धका धाई अं,
 “पुसादुगुबाटा” धका धाई अं ।
 र: अं, पुसादुगु, उकी तँतँ झी थनँ हानँ
 आल्मनियू तँ वईथँतँ ।
 पू: अं, अं ।
 र: न्यागः, न्हेगः पँचिँगु

फुक्कँ उकिई च्यागले ऊगु दुछोल ।
 पू: अं ।
 र: उगुलिई ऊगु दुछेत ।
 पू: अं, अं, अं ।
 र: अथेयानाँ न्हेगः तकनँ ।
 (2003-2-20 या अन्तरवार्ताया छगु अंश)
 सिजः या थलबल सँदेसय सँयेतयसँजक
 छेलीगु मखुसे, सँदेसय वनाँ अनँहे ताहाकाक
 च्वनाँ ब्यापार यानाँ वयाच्चँपिँ ल्हासानेवाः तयसँनँ
 न्हापाँनिसँ छेला वयाच्चँगु खनेदु । ल्हासाय
 झिनिदँय छकः भिँद्योः पुजाया । अनँ सकलँ
 नेवाः तय द्योः भ्वय नईबले ल्हासाय बजि
 भ्वयमखुकि भ्वजा नईगु पुलाँगु चलनदु । श्व
 भ्वजा नयेतः ल्हासाय च्वोँपिँ ल्हासानेवाः तयसँनँ
 सिजः या खासीई जाथुया नईगु जुया च्वन । श्वखँ
 प्रमाणितयायत मेःगु अन्तरवार्ताया छगुअंश थन
 न्हयथने ।
 केः धायबले द्योः भ्वयजुईबले यक्कोहे...
 जोः द्योः भ्वय झिँनिँदे छक जक ।
 केः अं, अन्यागु याईबले निरो स्वरो हे मनुँ
 दर्इला?
 जोः दु दु दु ।
 ईः अं, निरो स्वरो दु ।
 केः निरो स्वरो दयमा ।
 जोः खासीई जा थुईमा ।
 केः अं ।
 जोः द्योः भ्वय धका बजि नकेफैईला झीसँ ।
 पिः एः ।
 ईः बजि नकीगु भ्वय मखु?
 जोः मखु, भ्वजाका ।
 (सन 2005 नोवेम्बर महिनाया 5 तारीकया
 अन्तरवार्ताया छगुअंश)
 1959 साले सँयेतयतः चिनिया सरकारँ
 दमन यासँनिसँ ल्हासानेवाः तः सँदेसय च्वँगु
 पसः तोता नेपालय लिहाँवल । थुकाँयानाँ
 ल्हासानेवाः तयेसँ तमोः तयेगु थलबल स्वनिगः लँ
 मयँकल । अले नेवाः व समिनीँपाखँ दुपिँ खच्चर
 व्यापारीतयसँ नेवाः तयगुज्या ल्हातिकाल । इपिँहे

नेपाः कुहाँवया थ्व थलबल तमोःतयेकेहे सीधा न्यानाँ यंकेगुकथँ न्हूगु ब्यापारया ढाँचाय परिवर्तन वल । तमोःतयसँ दयकातःगु ली – सिजःया थलबल प्राचीनकाले हिन्दुस्थान व सँदेसय निर्यात यानाँ वोथँहे स्वनिगःयापिने मेमेपिँ जनजातीयापिँ नेपाःमितयतःनँ थलबल दयकाबिया नेवाःतयगु सभ्यता बिस्तार यानाँ वयाच्चँगु खनेदु । आपायानाँ मँगोली जनजाती तयतः, हिमाली भेके बसोबास याईपिँ जनजाती तयतः अयलाकायगु बाटा दयेका बिया, अयला दयकेगु ज्याय ग्वहाली यानाःवया चँगु दु ।

झीथाय नेपालय हिन्दुधर्मालम्बीतय अयला त्वनेगु चलन उलीमदु । थथे स्वयबले झी तमोःतयसँ दयकातोगु ली-सिजःया थलबल प्राचीन लिच्छवि काले हिन्दुस्थान व सँदेसे निर्यात यानाँ नापनापँ, नेपालय दुपिँ मेमेपिँ जनजातीतयतःनँ बाटातः दयकाबिया तमोःतयसँ थलबलदयकेज्याँ झीगु नेवाःतयगु इतिहासयात लिच्छविकाल, मल्लकाल, शाहकाल नापँ थौकन्हेया प्रजातान्त्रिककाल तक्कयानाँ १५००दँ तक्क त्वामथूसे म्वाकातल धैगु खँ झीसँ थुईके फूगुजुल । १५००दँ तक्क इतिहासयातः लगातार म्वाकातयगु धैगु साधारणखँ मखु । नेवाःतः धैपिँ पुलाँपिँ स्वनिगःया बासिन्दा खः धैगु तमोःज्याया इतिहासँ थथे प्रमाणित या । तमोःज्या धैगु मुगलँ दाया थलबल दयकेमागु, शारीरिक बलमागुज्या खः । उकँनँ थ्वज्याय पिनेयापिँ मनूतः दुहाँवया प्रतिस्पर्धायावोपिँ मनूतः उलि मदुगु जुईफु । उकँ थथे झी नेवाःतयसँ पुलाँपिँनेवाःत मध्ये छखलः तमोःतनँ खः धैगु बैज्ञानिक ढँगँ प्रमाणित यायफूगुजुल । तमोःतयसँ नेवाःतयगु संस्कृति सभ्यतायात म्वाकातयतः स्वनिगलँ पिने वनाँ दुखःसिया नेवाःतयेगु इतिहासयात निरन्तरता बिया वयाच्चन । थ्व छगु तधँगु झी नेवाःतय लागि गौरबया खँ खः । आखिरे झी नेवाःतयसँ तमोःज्यायात नेवाःतयगु पुलाँगु ज्याधका सीका, नेवाःतयगु

म्हसीकेया चीँ धका थुईका थ्व ज्यायात इज्जत बिया, थ्व ज्यायात सुरक्षाबीगु यायफयकेमा । झीसँ पुजाया थलबलला छेलाःवोया च्वनागुहे दु । नापनापँ छँ भुतुया थलबलनँ फतलिँ फतले प्लास्टिक, आल्मिनियमया सामान मछयोसे ली, सिजःया घः, तेपः, बाटा, फवसि इत्यादिनँ छेला नेवाःतयगु सभ्यता म्वाकातयगु झी नेवाःत सकल सिगु कर्तव्य खः । झीथाय नेपालय जनजातीया दुने थः थः म्हःसीके धैगु जाग्रिति व लहर वयाच्चँगु थ्व इले झी नेवाःतयसँ थःया बारे म्हसीकेगु ज्याय तमोः थलबल छेला झी नेवाःतयगु म्हसीकेया चिंया रूपे बचेयानाँ तयगुनँ थौकन्हेया राजनीति हिउपाःया मागनँ खः ।

सन्दर्भ ग्रन्थसुची

प्राथमिक श्रोतः नेपाल भास

Tokyo University for Foreign Studies
या COE धैगु प्रोजेक्टया मातहतय
ल्हासानेवाःतयेगुपाखे संकलन जुगु
ल्हासानेवाःतयेग अनुभव (Oral
History, 2003 – 2005तक)

सेकेण्डेरी श्रोतः जापानी

ज्योच्योच्यु, काकुगि :नाजोनो चिब्बेतो बुन्मेई,
पिएचपि केन्व्यूज्यो, तोःक्योः, 1996.
धनवज्र वज्राचार्य(सँग्रहकर्ता), सोयकि काजुहिको
(भाषा अनुवादक),
कोदाई नेपारुसि, रिच्छाविजिदाइनो मेःमोनस्यूसेः,
आकेशि श्योतेन, तोःक्योः, 1999.

अंग्रेजी

डा. पूर्ण रत्न शाक्य, (अप्रकाशित पिएचडि थिसिस)
“Nepal and China---International Relations
and the Trans-Himalayan Trade in 18th
Century---” Tokyo University for Foreign
Studies, 2002).

चिनिया

तुयोउ (संकलन), चुतेन, सिआओतियनपन 5,
चौग्व्हासुजु, बेःजि, 1962

Newa International Forum Japan
- *Opinion* -

Edited by Suwarn Vajracharya